

FATABUREN

Nordiska museets och Skansens årsbok

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1960

Handtaget på en hyvel, som tillhört en norsk bygdekonstnär, träsnidaren och målaren Iver Gundersen Övstrud, född i Numedal år 1711 och död på samma ort år 1775. Se sid. 290.

Redaktion:

GÖSTA BERG · SAM OWEN JANSSON

MARSHALL LAGERQUIST

Redaktör: Marshall Lagerquist

Omslagsbilden återger C. F. von Bredas porträtt av greve Gustaf Trolle-Bonde, målat i London 1794—95.
Tillhör greve Fredrik Ulf Bonde, Teleborg.
Se Brita Stjernswärds uppsats Från Gustaf Bondes
"grand tour" i denna årsbok.

Tryckt hos Tryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1960
Djuptrycksplanscher från Nordisk Rotogravyr

LÄROKURSEN FÖR FRUNTIMMER

av Rut Liedgren

Den som för ro eller nöds skull ögnar igenom förstasidorna av Aftonbladets januarinummer 1859, slås av den stora mängden där förekommande annonser om privatundervisning. Annonsernas formulering är inte av den lapidariska art som möter i dagens tidningar, då privatundervisning av ett eller annat slag tillkännagives. Nej, annonsstilen går 1859 i 1800-talsrokoko. Den är sirlig, älskvärd och tillmötesgående och ger genom sin ordalydelse en ganska klar bild av annonsören. Påfallande ymnigt förekommer annonser om pensionsundervisning och privata flickskolor. Liksom om privatundervisning i engelska, vars frekvens i förstasidesspalterna är oväntat hög.

I Aftonbladet för tisdagen den 18 januari 1859 finner vi mitt upptill på första sidan en annons om Lärokurs för Fruntimmer. Det var en historisk annons. Den väckte ögonblickligen ett stort uppteend och intresse. Den hade föregåtts av mångåriga preludier. De började på allvar 1844, då kyrkoherden i Norrköping, Anders Lagergren, tidigare rektor vid den 1831 grundade Wallinska skolan i Stockholm, framlade en motion i Riddarhuset "om en normalskolas inrättande för fruntimmersundervisningen". Riddarhusledamöterna ställde sig med få undantag positiva till förslaget och fattade till och med beslut om anslag till ordnande av den kvinnliga undervisningen. Av de ofrälse stånden behandlades motionen med all tänkbar brist på entusiasm. Det visade sig att man där i gemen ansåg varje åtgärd för den kvinnliga undervisningens höjande ytterst överflödig, såväl ur bildnings- som ur ekonomisk-samhällelig synpunkt. För fruntimmersundervisningen,

menade man, hade staten iklätt sig nödiga förpliktelser i och med inrättandet av den allmänna folkskolan, ergo hade barn av bägge könen förskaffats möjligheter tillräckligt att inhämta bokliga kunskaper. Denna negativa inställning bet dock ej på Lagergren, hans övertygelse stod fast, flickor borde ha samma rätt som gossar till fortsatt undervisning utöver vad folkskolan kunde meddela. Lagergren underströk särskilt att hans förslag gällde inrättandet av en *statens* normalskola, ty — ”är då ej kvinnan en laglig medlem av samhället?”. Jo, det såg inte bättre ut, eller började i varje fall göra det. Det skulle visserligen dröja till 1858, innan ogift kvinnas myndighetsålder blev i lag fastställd till 25 år, men redan låg arvsrätten i stöpsleven, och 1845 kom lagbeslutet om lika arvsrätt för bror och syster.

Utgången av frågan om högre kvinnlig skolutbildning blev vid 1844 års riksdag att adeln ensam stödde det Lagergrenska motionsförslaget, medan de övriga tre stånden anslöt sig till den negativa linje som utskotten rekommenderat.

Den nya arvslagen 1845, liksom proklamationen om näringsfrihet 1846, vari stadgades att kvinnan ägde rätt att på vissa villkor självständigt idka yrken och handel, visade sig betydelsefull för utvecklingen av en ny syn på den samhällseliga balansen mellan det starka och det svaga könet. Vid 1847/48 års riksdag sattes ledamöterna i tillfälle att på nytt debattera frågan om den kvinnliga undervisningen. Det skedde genom en proposition i ärendet, framlagd av Oscar I:s ecklesiastikminister Fredrik Otto Silfverstolpe, liksom majestätet fylld av liberala idéer vad gällde skolväsen och pedagogiska angelägenheter. Silfverstolpe hade för övrigt 1844 uppträtt till den Lagergrenska motionens försvar. Propositionen hade i väsentliga drag samma uppläggning och principer som motionsförslaget av år 1844. Och mötte samma öde som det. Med fog anmärktes på propositionens avfattning att den saknade den nödvändiga, grundliga ekonomiska utredning med åtföljande tablå, varförutan den proponerade läroanstalten, dess organisation och fortbestånd hängde i luften och ej kunde realistiskt bedömas.

Det dröjde nu åtta år, innan frågan nästa gång togs upp i riksdagen. Det är odiskutabelt att ett starkt pådrivande skäl till att

så skedde var den storm som Fredrika Bremers hösten 1856 utkomna roman *Hertha* väckte. De nya vindar, som blåste redan tidigare i Fredrika Bremers författarskap, blev här betydligt fräna. *Hertha*, tendensromanen par excellence, aktualiserade omedelbart och mycket effektivt det förkättrade ämnet bättre skolundervisning för flickor, då detta vid sidan av huvudtemat, kvinnans myndighetsålder, var bokens bärande element. I *Hertha*-debatten intog läraren och författaren Herman Bjursten en deciderad pascha-attityd och talade i Svenska Tidningen med mycken nedlåtenhet och löje om det orimliga i tanken att flickor skulle med statens bistånd förhjälpas att tränga in på de privilegierat manliga kunskapernas område, läsa hebreiska, latin, filosofi och matematik. Å andra sidan fick Fredrika Bremers fräscht men djärvt självständiga idéer stöd av en i skolsammanhang så betydande person som liberalisten Per Johan Böklin. I detta fall, liksom då det gällde rent litterära spörsmål, var han välgörande fördomsfri, och hans synpunkter var alltid av stort värde för Fredrika Bremer, inte minst genom sin i regel uppmuntrande ton.

Ett par månader efter det *Hertha* kommit ut, lades undervisningsfrågan fram på riksdagens bord. Den hade nu fått en mer pregnant formulering och poängterade särskilt betydelsen av att endast behörigen examinerade lärarinnor finge utöva undervisningsverksamhet, även enskild sådan.

Motionen om den kvinnliga skolutbildningen emanerade vid 1856/58 års riksdag liksom 1844 från Riddarhuset. Motionär var professor F. A. Cederschiöld. Trots på Riddarhuset och i prästeståndet ådagalagda exempel på sympati och vältalighet till förmån för förslaget med, som vi är benägna att tycka, fullt övertygande skäl för det berättigade i projektet att åstadkomma en förbättrad kvinnlig undervisning genom grundandet av en normalskola för flickor i Stockholm kombinerad med lärarinneutbildning, föll förslaget igenom i statsutskottet senhösten 1857. Huvudargumenten för avslagsyrkandena var med någon variation desamma som nio år tidigare; man efterlyste en systematiskt genomtänkt och utarbetad plan för förslagets praktiska realiserande i ekonomiskt och organisatoriskt hänseende. Ordalydelsen i utskottets avslag lät sig dock tolkas så, att utskottet ej längre fann skäligt

att principiellt motsätta sig själva idén, kring vilken motionen rörde sig. Det ledde till att adeln, så fort man tagit del av utskottets utlåtande, skyndade att med professor Cederschiöld och överståthållare Bildt i spetsen begagna sig av den uppkomna situationen. Riddarhuset föreslog sålunda de övriga stånden att alla fyra gemensamt skulle ingå med en skrivelse till Kungl. Maj:t, vilken skulle beröra just den ekonomiskt-organisatoriska uppläggningsen av en blivande läroanstalt för kvinnlig ungdom i Stockholm. De ofrälse stånden gick med på detta — bondeståndet visserligen med trög betänksamhet. Skrivelsen inlämnades den 25 februari 1858 och gick i huvudsak ut på att den äskade läroanstalten borde rangeras in under åttonde huvudtiteln. I anslutning därtill följde en begäran, att Kungl. Maj:t till nästa riksdag ville låta utarbета ett förslag till "undervisningens ordnande för den kvinnliga ungdomen, med huvudsakligt avseende fäst vid bildandet av lärarinnor".

Medan man avvaktade Kungl. Maj:ts svarsutlåtande med anledning av riksdagens senaste skrivelse, hände det märkliga att tre av tidens främsta kulturliberaler fattade beslutet att på enskild väg ordna en försökskurs i Stockholm för kvinnliga studerande. Kursen skulle inte som flertalet dittillsvarande pensionsanstalter främst ta fasta på att bibringa eleverna vissa "talanger" och en yttre polityr, utan den skulle under helt nya, fria undervisningsformer förmedla kunskaper av en vidare och djupare syftning. De tre initiativtagarna var rektor Per Adam Siljeström, professor Fredrik Adolf Cederschiöld och professorn baron Alfred Henrik Edvard Fock.

Den ovannämnda annonsen i Aftonbladet hade följande lydelse.

LÄROKURS FÖR FRUNTIMMER

Den 1:sta instundande Februari öppnas, uti huset No 1 Öfre Bangränd (Hr Lektor Staaffs och Msl Haggblads skolas lokal) en Lärokurs för Fruntimmer, hvilka antingen blott i allmänhet önska att utsträcka sin teoretiska bildning något längre, än som vanligen låter sig göra i flickpensionerna, eller ock särskildt afse att förbereda sig till lärarinnekallet. Undervisning, dels genom en à två lektioner hvarje hvardagseftermiddag dels genom anvisningar

till hemarbete, kommer att meddelas i följande läroämnen, nemligen Religion, Historia, Geografi, Räkning och Geometri, Teckning, Naturvetenskap, Helsinglära, Allmän Språklära och Litteraturhistoria samt Undervisningslära. Specialundervisning i främmande språk ingår icke i läroplanen, enär någorlunda nöjaktiga kunskaper i det hänseendet liksom öfriga vanliga pensionskunskaper, förutsättas hos eleverna. Lärare blifva: Professor N. J. Andersson, Professor F. A. Cederschiöld, Lektor J. Elfving, Magister O. Eneroth, Professor Baron A. Fock, Hofpredikant T. Lithner, Professor C. G. Qvarnström, Magister M. Schück, Rektor P. A. Siljeström. Den allmänna tillsynen kommer att utöfas af några för saken intresserade äldre fruntimmer. Kursen fortgår oafbrutet till den 1 nästkommande Juni, hvarefter lektionerna upphöra under sommar-månaderna, för att åter börja nästa höst. Inga andra afgifter erläggas än som oundgängligen erfordras till bestridande af omkostnader för lokalens upplysning samt andra nödvändiga utgifter. Anmälan om inträde bör göras, före Januari månads slut, hos Hr Hofpredikanten Lithner (No 11 Klara Norra Kyrkogata) eller hos Rektor Siljeström (No 12 Stora Vattugränd).

Lärokursen fick en förbluffande livlig anslutning och väckte en storartad hänförelse. En av de många deltagarna i kursen var Maria De Vylder (f. 1842), sedermera gift med professor Seved Ribbing i Lund. Hon har i olika sammanhang berättat sina minnen från Lärokursen, hon nämns sålunda av såväl Rudolf Fåhræus som Valter Fevrell i deras monografier över Kungl. Högre lärarinneseminariet. Hon var en av de från Lärokursen hämtade lärarinnorna i det 1861 nystartade seminariet. I Fredrika Bremerförbundets organ Dagny var det hon som skrev om Lärokursen, då den firade sitt 50-årsjubileum 1909. Vad som emellertid varit den direkta anledningen och upphovet till denna uppsats är en rad brev som hon och hennes mor Marie De Vylder skrev under de aktuella åren kring 1860. Breven ger en levande bild av den unika Lärokursen, som till sin uppläggning var häpnadsväckande modern. Den var embryot till Högre lärarinneseminariet två år senare, men utan att visa sidvördnad vågar man påstå att Lärokursen var mer avancerad, den utmärktes av en betydligt större frihet, ja djärvhet i ämnesval och undervisningsmetoder. Den hade också en enastående ställning, i det att den ekonomiskt var helt oengagerad, den kunde utan egentlig risk eller bakslag följa rent ideella linjer, så länge den var ett provisorium.

Och nu till breven jag nyss nämnde. De är ställda till Wilhelmina Westerdahl, som på 1840-talet gått i fru De Vylders systers,

mamsell Aurore Ahlborgs, pension i Linköping. Den Ahlborgska pensionen hade sitt hemvist i ett frontespishus vid Nygatan —S:t Larsgatan, som senare gick under namn av Palmqvistska gården. Även fru Marie De Vylder höll sedan flera år pension, tidsals även ett lånebibliotek, hemma i sin våning. Våningsadressen växlade ofta men höll sig alltid i närheten av Klara kyrka. Med fru De Vylder och hennes dotter Maria uppehöll Mina Westerdahl efter mamsell Ahlborgs död 1857 korrespondens i flera år. Breven från 1859—1862 rör sig till avsevärd del om Lärokursen, och det är ur dem nedanstående är hämtat.

Den 23 mars 1859 skriver fru De Vylder till Mina: "Herrskapet ha troligen observerat i tidningarna annons om en ny lärocurs för unga fruntimmer, som slutat sina pensionsstudier. Den började med Febr. månad och Mie deltagar deri. Föreläsningar hållas fr. kl. 5 hvarje söckendagsafton och räcka till inemot kl. 7. Ämnen äro: Religion, Mathematik och Räknelära, Fysik, Botanik, Fysiologi och Helsolära, Språklära och Litteraturhistoria. Lärare äro: Hofpredikanten Lithner, Rektor Siljeström (rektor vid den 1828 grundade Nya Elementarskolan), Baron Fock (professor vid Teknologiska institutet), Professor Cederschiöld (professor vid Barnbördshuset), Magister Schück (fil. mag. i svensk språklära). — Under föreläsningarna måste Eleverna anteckna hvad de höra, sedan skrifva rent och utarbета, samt vid nästa lection framlemna till corrigerig. Mie har fått det vitsordet att hon är en bland de skickligaste vid hennes år. Hon skrifer till kl. 12 hvarje afton och ibland ändå längre. Hon har magrat af öfveransträngning." Efter att ha kommit in på andra ämnen fortsätter fru De Vylder: "Åter måste jag säga några ord om föreläsningarna för våra unga flickor: De hållas i Clara skolhus; det är nära 200 Elever och Åhörarinnor, alla ogifta, flera äldre fruntimmer. Endast eleverna skola skrifa öfver ämnena. Tryckt Catalog är utgifven öfver deras namn och födelseår, och flera förnäma namn äro på listan, så att der är nog godt sällskap. De mindre kunniga vilja ha hjälp af de mera försigkomna, här är således trägen uppvaktning af unga flickor som vilja ha goda råd och hjälp af Mie vid skrifvandet. Med Maj slutar denna termin, men lærer börja åter i höst, då Lärarne hoppas få anslag af Regeringen. För närvarande ha

Maria De Vylder (1842—1910) var elev i Lärokursen 1859—61. Hon tjänstgjorde sedan vid Högre lärarinneseminariet. År 1871 gifte hon sig med dåvarande med. dr Seved Ribbing.

Lärokurs för Fruntimmer.

Förteckning öfver elever och åhörarinnor vårterminen 1859.

Obs. En asterisk vid namnet utmärker dem som äro eller ämnas blifva lärarinnor.

A) Elever.

	Födelseår.
Adlermark, Nanna	1840.
*Adlöf, Cecilia	1839.
Andersson, Mathilda	1843.
Bretzner, Jenny	1835.
Bretzner, Agnes	1842.
*Brunström, Jenny	1841.
Caërs, Adeline	1842.
*Cardon, Hilda	1841.
*Collin, Carolina	1839.
*De la Rose, Georgine	1840.
*Denoyer, Emilie	1836.
*De Wylder, Marie	1842.
Ekbom, Alma	1840.
*Enblom, Sofie	1831.
*Engström, Therèse	1839.
*Engström, Charlotte	1842.
*Grandin, Henrika	1843.
Hallgren, Amanda	1836.
Hallgren, Ottilia	1839.
*Hesselgren, Amalia	1836.
Hierta, Ebba	1840.
Hierta, Anna	1841.
Kant, Carolina	1843.
Landgren, Selma	1831.
Ling, Wendela	1835.
*Lublin, Jenny	1841.

I Klara skolhus vid Klara kyrka hade Lärokursen sina lektionslokaler. Numera är Klara församlingsbibliotek inrymt i huset.

de sin möda utan betalning. Hela afgiften har varit 1 riksdaler banco riksmünt vid inskrifningen, samt inköp af böcker, i hvilka Eleverna på egen hand måste vidare studera sig in i vettensskaperna; såsom Bergii Algebra, Dübens Handbok i Wäxtriket, m. m. Fruar och andra främmande fruntimmer få äfven gå dit att höra på, med serskild tillåtelse, och jag är der så ofta jag möjligen kan ha tid; det är ganska intressant.”

Här kan infogas att Clara skolhus inte från början tänkts som lokal för lärokursen. Detta framgår ju för övrigt också av Aftonbladets annons. Man hade räknat med högst ett tjugotal elever och

utsett lokal passande härför. Då anmälningarna till kursen dugade in tätt, måste man mycket snart se sig om efter större utrymmen. Inte heller denna andra lokal visade sig kunna förslå, utan man måste slutligen göra försök med Klara skola.

I slutet av det nyss citerade brevet berör fru De Vylder ett annat ämne som också låg henne nära om hjärtat: "När Ångfarten börjar så haf godheten skicka mig med hvarje fartyg ett par barn, såsom Helpensionärer. De skola bli så fullproppade med lärdom här, att de skola lysa såsom ljus då de återvända till hemorten. Min pension kan behöfva förstärkning." En av de sista dagarna i december 1858 hade fru De Vylder satt in annons i Aftonbladet om sin pensionsundervisning.

I ett brev från april 1859 får vi höra mer om lärokursen. Det är då den 17-åriga Maria själv — hon hade kort tid förut beslutat lägga bort smeknamnet Mie — som berättar. Det heter annandag påsk: "Ändteligen får jag, medan vi 'Studenter' hafva en veckas påsklof — Aj! 'ferien' skulle jag hafva skrivit; skolflickan tittar fram bakom Studenten — skriva till dig. Jag sänder dig härmed, 1:0 en catalog öfver oss, och 2:0 en läsordning för denna månad, så att du på pricken kan, om det roar dig, räkna ut hvilka ämnen jag sysselsätter mig med hvarje afton. Catalogen är ej riktigt fullständig, ty flera elever hafva efter dess tryckning tillkommit." Efter en del perifer utvikningar knyter hon åter an till kursen: "Då jag vet att du intresserar dig för oss, skall jag berätta ett förslag som blifvit oss (Mamma och mig) gjordt: Det är naturligt, att med det ringa mått af kunskaper, som flickor få inhämta i pensioner, de ej kunna hafva så mycken nytta af den inrättade lärokursen, som de borde. Herrar lärare hafva derföre varit betänkta på, att inrätta en skola, i hvars högsta class skall läsas Fysik, Botanik, Chemi osv. och som således blefve en förberedelse till inträde i Akademien (eller Blåstrumpfabriken, som den också kallas). I denna skola skulle ett fruntimmer undervisa, som genomgått föreläsningarna, och bland oss skulle *en* dertill utväljas; deras val föll på mig, och Mamma har fått tillbud att blifva föreståndarinna i denna skola; men då hela saken skall bero på enskilda personer, kan den troligen ej bära sig och jag förmodar derföre att förslaget faller; det är dock roligt att det blifvit gjordt.

LÄROKURSEN FÖR FRUNTIMMER
APRIL.

Dag.	Datum.	Läroämne.	Lärare.
<i>Fredag.</i>	den 1, 8, 15, — 29. —	Historia	Lektor THAM.
<i>Lördag.</i>	» 2, 9, 16, — 30. —	Fysiologi och Hälsolära	Professor CEDERSCHÖLD.
<i>Måndag.</i>	» 4, 11, 18, — — —	Matematik	Rektor SILJESTROM.
<i>Tisdag.</i>	» 5, 12, — 26. — —	Naturalhistoria	Professor ANDERSSON.
<i>Onsdag.</i>	» 6, 13, — 27. — —	Teckning	Professor QVARNSTRÖM.
<i>Torsdag.</i>	» 7, 14, — 28. — —	Fysik	Baron FOCK.

Schema för april månad under lärokursens första termin 1859.

Kanhända, om ej riksens ständer vilja bifalla anslag åt Lärokur-
sen, att äfven den förfaller. Men hvilken oberäknelig skada vore
ej det! Qvinnan skulle då få återgå till sin förra ståndpunkt och
ingen utväg till upplysning, till verklig odling stode då mera
öppen för henne. Vi hafva emedlertid visat dessa herrar, som prata
vidt och bredt om fruntimmrens okunnighet, men icke göra något
för att afhjelpa den, att det ej är vårt fel om vi sakna vetenskap-
lig bildning. Visat dem, att qvinnan ej allenast har vilja, utan
äfven förmåga att intränga i vetenskapens schakter. Bland de
fruntimmer, som besöka föreläsningarna, äro kanske ej hälften
lärarinnor; deribland finnas en mängd andra, (äfven unga fruar
hafva nu antagits) som, ej för att af sina kunskaper kunna draga
pecuniär fördel, utan endast af kärlek till vetandet äro med. En
stor fördel, som kanske ej beräknas, har detta studerande äfven
med sig: det gifver en annan riktning åt fruntimrens conversation:
hvilka hafva de ämnen varit, som förr afhandlats? Jo, toiletten,
balerna, löjtnanterna, kurtisen, spektaklerna; endast med dessa
ämnen hafva fruntimren varit bekanta, och kring dem hafva de-
ras tankar rört sig. Nu är förhållandet annorlunda; när några
flickor äro hos mig, eller annars tillsammans, söka de undervisa
och lära hvarandra. Reflectera och begrunda de saker de hafva
hört och glömma nästan bort alla de andra galenskaperna, hade
jag så när sagt. Tro derföre ej min vän, att de behöfva glömma
sina pligter såsom *qvinnor*; vi få af våra lärare allt för många
uppmaningar att ej glömma våra husliga skyldigheter, att vi
skulle genom vår 'lärdom' blifva oqvinliga. Ser man väl åker-

brukaren, embetsmannen, handtverkaren sämre sköta sitt kall, derföre att han äger kunskaper? Nej, visst icke. Hvarföre skulle då qvinnan förgäta hvad henne tillkommer, derföre att hon får veta huru hennes kropp är inrättad, efter hvilka bestämda lagar allt i naturen styres osv. Ej heller må man säga att Gudsfruktan försvinner genom vetenskaplig bildning. Tvärtom! Aldrig kan den okunnige så djupt fatta skaparens oändeliga allmakt, aldrig så känna beundran för hans outsägliga vishet och godhet." Efter att med sådan glöd ha vältalat över texten kvinnan och vetandet, ursäktar hon sig för sin mångordighet och nämner samtidigt att hon just fått låna "Amalia Sieweking, hennes bekännelser om sig sjelf och hennes testamente till sina unga väninnor". (Amalie Sieveking, som avled 1859, är mest känd som banbrytare för den kvinnliga diakonien. Liksom Fredrika Bremer började hon med att ta hand om och vårda sjuka. Hon organiserade sedan kvinnor i sin hemstad Hamburg att se till och hjälpa fattiga, sjuka och gamla i staden.)

Vid midsommartiden 1859 skrev Maria ett nytt långt brev till vännen Mina. Maria hade under våren konfirmerats i Klara kyrka av hovpredikanten Ture Wensjoe. Denne hade erbjudit henne att till hösten få ta lektioner i engelska för hans hustru och dotter, ett anbud som Maria med glädje tackade ja till, då ju engelska eller överhuvud levande språk ej ingick i lärokursen. Om sina föreläsningar och stämningen bland de studerande flickorna berättar hon så: "Den andra läsningen (föreläsningarna) är nu äfven slutad, vi fortfara endast att gå och rita för Professor Qvarnström. (Kära! blunda när du läser detta, så att du ej ser plumparna.) Den 1:sta October börja de åter. Aldrig har jag upplefvadt ett år som, oaktadt alla bekymmer, dock varit så roligt för mig. Jag som så har längtat efter kunskaper har naturligtvis tyckt att denna lärokurs varit ett litet himmelrike, och äfven gläder det mig att jag lyckats förvärfva mig mina lärares välvilja. Hvad mina 'kamrater' angår så har jag just ej skäl till precis samma glädje. Andan bland flickorna har visserligen varit ganska god, ty intet högmod, ingen rangskillnad mellan fröknar och Mamseller, rika och fattiga, har lyckats att göra sig gällande, vi hafva proklamerat frihet, jemlikhet och 'systemska', men — ändock

måste jag, tyvärr, med Professor Cederschjöld säga: 'de hafva i allmänhet intet allvar med sig'. (Häriifrån gör dock din ödmjuka tjenarinna ett lysande undantag, som du väl kan förstå, min lilla pulla.) Ett par oroliga sällar, namnet gör det samma, hafva inkommit och stiftat mycken oreda. De hafva med sitt exempel af hejdlöst skoj — ordet är fult, men särdeles expressivt — förledt och förvillat andra att blifva lika goda. Qvinnans gamla pratsjuka har här häfdat sitt rykte: ty då flickorna mitt under lectionerna ej kunnat få prata, hafva de istället korresponderat, och sändt sina skrivelser hand ur hand, till stor harm för herrar lärare. Detta är sakens skuggsida, men en ljusare finnes dock: många af flickorna hafva goda hufvuden, kärlek till vetandet och ett allvarligt lynne; men dessa äro, jag måste med lessnad bekänna det, icke mängden. Dock tror jag för min del, att felet ej så mycket ligger hos dem, som fastmer hos de personer, hvilka gjordt deras uppfostran och ej dervid sökt inpräglä allvar, utan blott flärd och ytlighet; men just detta deras uppträdande i skolan är ett bevis på den bättre människan inom dem."

Efter ett par brev, vari Maria bl. a. berättat om de i 10 varv kring slottet sig slingrande köerna i samband med visningarna av kung Oscar på lit de parade samt även kostligt skildrat olika beteendemönster hos de köande, ägnar hon stora partier av ett oktoberbrev 1859 åt lärokursen. "I fall du ej skulle vara alldeles uttröttad af mina epistlar om föreläsningarna, och äfven om du skulle vara det, vill jag berätta litet nytt från det hållet. Den häri inneslutna, lärda, djupsinniga och snillrika afhandlingen, är författad af undertecknad, som sänder den för att du i *nästa bref* skall säga hvad du tycker om den." (Ämnet för afhandlingen var: Strider det emot qvinnans natur och väsende att verka inom andens område — eller är hon fullt berättigad att, äfven offentligen, uppträda på litteraturens och sköna konsternas fält? Av detta och två andra ämnen, Karakteristik öfver Drottning Kristina och Stoff till en roman, utdelade av magister Schück, hade Maria valt, som hon säger, "det lättare". En mamsell Schön hade behandlat samma ämne, men på vers.) "Till julen blifva vi på lärokursen ej så mycket sysselsatta, som förleden termin. Vi hafva haft onsdagarna och lördagarna lediga, men hädanefter skola vi på lör-

dagsaftnarna hafva lectioner i declamation. Om måndagarna läsa vi Geometri, om tisdagarna språklära, om torsdagarna fysik och om fredagarna historia. Dessutom räknar jag algebra om onsdags och lördagseftermiddagarna, samt skall i November börja läsa Tyska, för en tyska. När till detta lägges, att jag emellanåt måste hjälpa Mamma med eleverna, och spelar med en liten flicka, så kan du se att min tid är temmeligen upptagen. Hvad jag skulle vilja att du komme upp innan lärokursen slutar! (Denna bön om ett Mina-besök återkommer regelbundet i varje brev.) Primo: för att bevista den examen som, inför riksens ständer, med oss arma syndabockar, skall anställas, på det att gubbarna måtte, öfvertygade om, att vi fruntimmer icke äro sådana kålhufvuden, som de flesta tro oss vara, bevilja statsanslag till föreläsningarnas fortsättande. Secundo: för att se, och göra bekantskap med några af mina favoriter: en Msl Ling, skaldens dotter, till exempel; du kan aldrig tro hvad hon är för en hygglig, bildad och intressant menniska, som till på köpet icke nyttjar krinolin. (Du Mina måtte väl aldrig begagna de der galna tingestarna?).”

I ett brev skrivet julen 1859 har Maria berättat, hur hon och ett par andra unga flickor rört sig på offentlig plats. Det gällde ena gången bevistandet av en soaré, vartill musikläraren på lärokursen, musikdirektör Södling, delat ut biljetter. Han skulle själv leda musiken, lokal var De la Croix' salong. Maria och två tjugooårs flickor gick dit tillsammans, ”och intet enda ’förkläde’ hade vi med oss, men — märkvärdigt nog — ingen olycka hände: herrarna voro tvertom mycket artiga, lemnade oss sina platser då vi kommo, och visade derigenom, att de ansågo oss för bättre folk, ehuru vi voro *endast* ungdom. Hvarje Onsdags, Tisdags och Fredags afton bevistar jag, och några andra unga flickor, föreläsningar utom lärokursen, och på båda ställena äro vi omgifna af unga karlar som dock aldrig genom ens en mine, visa oss någon ohöflighet. Att såder vandra af på egenhand, skulle troligen icke gå an i Lkp., som är ett sådant sqvallernäste; men här i Stockh. kan mycket ske, och vi hafva föresatt oss, att vi skola bryta dessa konvensansens band, som förnedra qvinnan, på samma gång de äro löjligen genom sin småaktighet, och hvilka endast bestå derigenom, att de öfvergått till trosartiklar; men blir man en gång van, att

se unga fruntimmer röra sig på egen hand, så skall det förefalla lika naturligt, som det nu synes vara motsatsen.

På lärokursen uppträda vi äfven, så att säga, offentligen, ty föreläsningarna och examina hållas för öppna dörrar, och hvarje afton bevistas lektionerna af en mängd främmande fruntimmer, och ofta äldre herrar, skolmän, men endock besvara vi frågorna lika trankilt, och röra oss lika lugnt, som om vi voro ensamma; mången gammal tant, med föråldrade tankar och åsikter, har besökt oss, och genom sin lorgnette, med både nyfikenhet och fasa, betraktadt dessa underdjur, som så trampat blygsamheten i stoftet, att de, endast och allenast för att få lära, vilja tillochmed gerna, underkasta sig att låta 'karlar' höra hvad de hafva lärt, derigenom att de inför sådana taga en offentlig examen, och kanske slutligen få sina namn insatta i tidningarna, då denna examen omtalas. Åh! c'est terrible! Många äro de, som dela den gamla tantens tankar, men hvad gör det! det rätta *skall* segra, om än tusende hinder sättes emot det."

Här följer några månaders uppehåll i brevsviten. Men i slutet av april 1860 har Maria begagnat "en ledig" stund att skriva till Mina igen. Hon har inte tidigare nämnt någon av sina lärare som favorit, men i detta brev anger hon ett namn. Ett stycke fram i brevet heter det: "Mitt bref har kommit att hvila ett par dagar. Jag fortsätter nu, ehuru utan all håg att skrifva, ty mitt goda lynne är totalt förbi. Orsaken till detta är, att vi i går hade på kursen en *verkliga* stor sorgedag: Baron Fock höll sin sista lektion i fysik, och afträdde, från sin lärarebefattning vid Lärokursen. Både han och vi voro djupt rörda; och sannerligen vår saknad efter honom är ej underlig; en bättre lärare än han varit, få vi aldrig; hans föredrag var utmärkt af lätthet och tydlighet, hans sätt var intagande, och framförallt: han var den mäst opartiske lärare, man kan tänka sig." Hon fortsätter: "Du undrar kanske hvad jag sysselsätter mig med: se här, i korthet: om förmiddagarna inne i pensionen, utom fredagarna, då jag går och ritar; om tisdagarna läser jag en timma engelska för en af mina kamrater, Fröken Schürer, och i ersättning räknar jag en timma Algebra, med henne; om Lördagarna läser jag en timma Tyska; om Onsdags & Lördags eft. hos Arfvidsson (i tidigare brev har Maria berättat

hur det gick till att hon fick ta deklamationslektioner för den gamle protokollsekreterare A.), och de andra eft. på kursen, samt nu dessutom en brinnande läsning till den blifvande examen i Fysik."

Det sista brevet, vari Maria berör Lärokursen, är daterat den 27 juli 1860. Hon berättar först av allt om fysikexamen, till vilken hon läst ofantligt — "allt annat i verlden fick vika", betygar hon. "Du, som aldrig tagit någon examen, kan ej fatta, hvilket haf af ångest och bäfvan detta ord innebär. Det var första gången, om jag undantager storförhöret, som något dylikt ifrågakom för mig. Jag läste derföre, som en ursinnig, dag och natt, och sista veckan sof jag nästan ej alls. Den 18 Maj, dagen efter Christi Himmelfärdsdag, var examensdagen. Nyssnämde helgdag, på eftermiddagen, hade jag och de två fruntimmer, som skulle examineras på samma gång som jag, repetition för oss sjelfva hemma hos mig. Repetitionen gick bra, och vi bespatsade oss på en lysande examen; men 'menniskan spår och Gud rå'r' — huru detta hopp gick i fullbordan får du se snart." Och så följer en beskrivning av den klassiska rampfebern, dess för offret plågsamt hektiska symptom och verkningar. Bristen på sunt förnuft och balanserat omdöme om egna prestationer är osvikliga kännetecken, situationen är oöverkomlig, tar aldrig slut. Allt detta erfor Maria under examen hos den älskade och beundrade baron Fock. Slutet blev, visade det sig, att flickorna erhö'll så goda betyg som över huvud var möjligt att få i den genomgångna fysikkursen.

Om riksdagsmännens besök i Lärokursen hösten 1859 liksom om Lärokursens avslutning i maj 1861 förtäljer breven tyvärr ingenting. Av andra källor vet vi dock att riksdagens utsände var imponerade, närmast förtjusta. Målet, grundandet av ett Lärarinneseminarium, ryckte därmed närmare. De unga fruntimren hade, som Maria uttrycker det, klart visat att de ej var några "kålhufvuden".

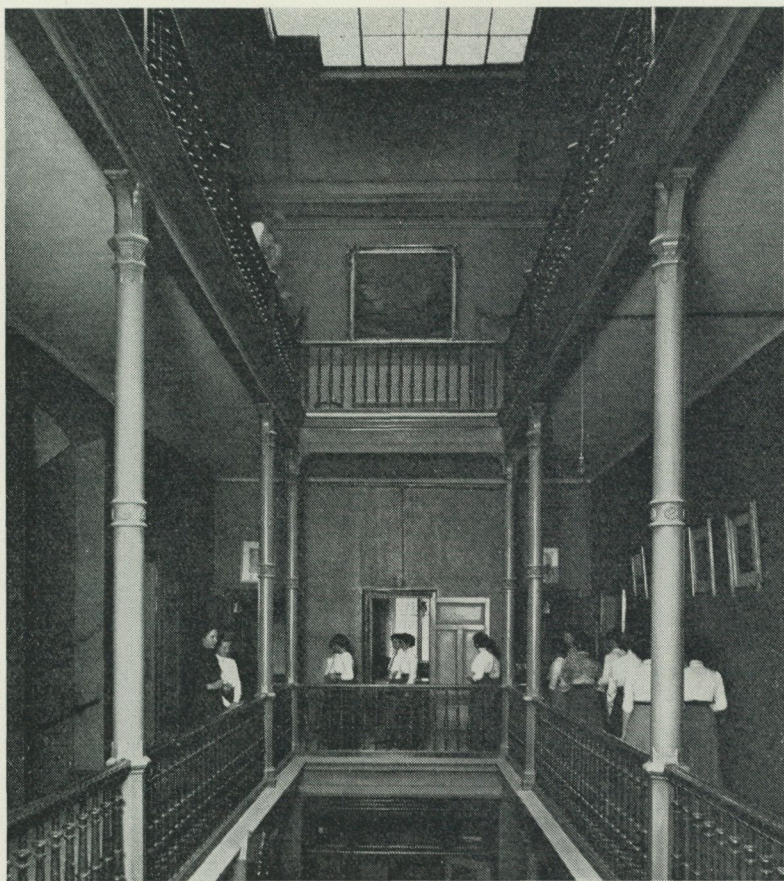
Lärarinneseminariet började sin verksamhet hösten 1861, i ett kronan tillhörigt hus vid Östra Beridarebangatan, sedermera Sergelgatan. Justitieministern Louis De Geer hade haft sin ämbetsbostad i huset men upplåtit denna för seminariet. Under sitt första

*C. G. Qvarnströms Idunastaty, nu i Statens normalskola i Stockholm.
Den skänktes till Högre lärarinneseminariet av Fredrika Bremer.*

verksamhetsår hade seminariet ej egen provskola för lärarinne-
 eleverna att öva sin pedagogiska färdighet på, utan man ordnade
 med ett provisorium och lånade ett dussin barn från Klara folk-
 skola för ändamålet. Först vårterminen 1863 tillkom seminariets
 egen provskola, en första början till Statens normalskola för
 flickor.

Det första seminarieårets avslutningsfest har Maria De Vylder
 berättat om i brev till Mina Westerdahl, daterat den 24 augusti
 1862. Maria skriver: "Den första oktober förledet år öppnades
 Seminariet, och jag tillträdde då min plats, såsom repetitris i
 Fysik. Min befattning består uti att, då läraren i ämnet föreläser,
 biträda honom vid experimenternas utförande, samt sedan en gång
 i veckan med eleverna repetera hvad han (läraren) under före-
 gående lektion har sagt, för-höra det de rätt fattat saken samt
 upphjelpa bristerna. Dessa repetitioner hafva varit mycket roliga.
 Och Semi:t i sin helhet: förtjusande. För att förkofra egna kun-
 skaper har jag dessutom bevistat flera i andra ämnen hållna före-
 läsningar. Dessutom har jag deruppe gjort många särdeles hygg-
 liga bekantskaper bland både unga och gamla. Flickorna äro inal-
 les 54. De flesta ovanligt präktiga och bra töser. Bäst af alla är
 dock föreståndarinnan Msl Elfving. Jag skulle önska att du
 kände henne, ty med någon *bättre* människa, och det i alla afse-
 enden, har jag ännu ej träffat samman". På tal om respekt och
 uppmärksamhet under sina egna lektioner säger sig Maria ha
 erfärit den visa sanningen i ordspråket "man tager flera flugor
 med en tesked socker än med en tunna ättika". Efter ytterligare
 några visdomsord frågar hon skämtsamt: "Läser du någonsin
 tidningarna, så har du kanske reda på den afskedsfest, som den
 sista Maj egde rum uppepå Sm:t. Har du redan läst derom, eger
 min berättelse ingenting nytt, hvarom ej, torde det måhända roa
 dig att höra. Sedan alla examina voro afslutade, höll Ordfö-
 randen, Professor Huss, ett afskedstal, bön lästes af Kristendoms-
 läraren. Detta var den officiela delen af avslutningen, sedan kom
 enskildheter. Msl Fredrika Bremer, har skänkt Smt böcker m. m.
 samt en vacker Idunabild. Denna bild var nu smyckad med mur-
 grö; ett starkt ljussken upplyste den herrliga gestalten, och vid
 hennes fot höll Msl Bremer ett präktigt tal till eleverna, uppma-

Trapphuset med peristylen i Högre lärarinneseminariet vid Riddargatan. I fastigheten Riddargatan 5 hade seminariet sin verksamhet från 1871 till avvecklingen 1943, då den sista årskursen utexaminerades. — Foto från omkr. 1910.

nande dem, att allesammans blifva lifslevande Idunor. Derefter utdelade hon blommor och frukter. Det hela gjorde ett särdeles godt och behagligt intryck. Isynnerhet var det glädjande, då man besinnar, att Msl Bremer nu såg inför sina ögon uppfyllandet af den idé, för hvilken hon under hela sitt lif kämpat: qvinnans rätt till högre bildning. Om du visste, hvilken liten rar gumma Msl B.

är! Enkel och anspråkslös, har hon ett sätt, hvars innerlighet och kärleksfullhet, äfven mot den obekanta, ovillkorligen tjusar, och fäster ens hjerta vid henne. Det tyckes, som om man lätt skulle kunna känna sig tryckt i hennes sällskap, genom hennes stora öfverlägsenhet; men denna känsla erfar man aldrig: hon döljer de rika skatter, hvilka gömma sig såväl inom hennes hufvud, som hjerta. Snillet förråder sig enbart genom de yttranden, som då och då undfalla henne och träffande likt blixten, äfven som han upplysa mer än alla andra ljus. Jag har aldrig förr hört någon, som kunnat i *så få* ord säga detsamma, hvartill andra behöfva volumer. Hjertligen önskade jag, att alla, hvilka så hårdt fördömma 'blåstrumporna', såge Msl B. Jag förmodar att de då skulle ändra sina tankar —."

Det kan tillfogas att Maria De Vylder var en i god mening erkänd Fredrika Bremer-favorit. Hon och de bägge repetitriserna Jenny Rossander och Ebba Gregersson gick under smeknamnet Fredrika Bremers döttrar. De hörde till dem som då och då inviterades hem till mamsell Bremer, tillfällen som skattades mycket högt.

Utom Lärokursen såg 1859 en annan företeelse födas som intimt är förknippad med "kvinnans frigörelse". Det året började två märkeskvinnor, Sophie Leijonhufvud (gift Adlersparre men med signaturen Esselde efter sitt flicknamn) och Rosalie Roos (gift Olivecrona) utge en tidskrift, avsedd som speciellt forum för frågor som rörde uppfostran, kvinnans ställning och verksamhetssfär, kort sagt allt sådana problem som växte ut till och sammanfattades under begreppet "kvinnosaken". Tidskriften hette Tidskrift för Hemmet. Namnet är på sitt sätt betecknande för tiden. Ty visserligen strävade man efter att höja kvinnans ställning som samhällsmedlem, skapa en så att säga värdigare nivå, men det skedde allt med hemmets och familjens bästa i målsikte. Vid den tid det här gäller var man ännu, trots allt, fullt på det klara med att kvinnans främsta uppgifter, och då inte enbart de praktiska, låg inom hemmets och familjens ram.

Den brevsamling, som citeras i uppsatsen, tillhör professor Emil Liedgren, Västerås.